

Ada VRTULEK GERIĆ

Hrvatski restauratorski zavod Zagreb - Restauratorski centar Ludbreg

KONZERVATORSKO - RESTAURATORSKI RADOVI NA ZASTAVI

IZ ZBIRKE CEHALIJA MUZEJA GRADA KOPRIVNICE

Cehovi su okupljali obrtnike istih ili srodnih struka u istom gradu, pa tako i u Koprivnici.¹ Bile su to privilegirane organizacije koje su regulirale proizvodnju, kontrolirale proizvode i njihovu kvalitetu, a isto tako, cehovi su regulirali i samo tržište te određivali cijene proizvoda. Cehovi su strogo hijerarhijski uređeni; pa ih predvodi cehmeštar, a njega slijede ujedno i biraju majstori, koji pak imaju svoje djetice (pomoćnike) i šegrtu (učenike). Ponašanje u cehovskoj organizaciji regulirano je pravilima, odnosno artikulušima i protokolima.

Svaki ceh imao je svoju zastavu, svoj simbol, na kojoj su bili upisani svi potrebni podaci o cehu. Takva zastava bila je zaštitni znak ceha, koristili su je u raznim prigodama, proslavama, a nosili su je djetici u povorci ispred majstora. Ove privilegirane organizacije proglašavane su od samih vladara toga doba, te su glavna oznaka feudalizma. Krajem 18. stoljeća u našim krajevima otpočinje lagano raspadanje cehovskih udruženja, čemu svakako doprinosi prodor inovacija industrijske revolucije s kraja 19. stoljeća. U Hrvatskoj cehovska obrtnička udruženja službeno su ukinuta 1872. godine.

U Muzeju grada Koprivnice, u zbirci cehalija, čuvaju se cehovske zastave, škrinje, alati, cehovske tablice te originalna cehovska pravila koja su koprivničkim cehovima dodjeljivali i potvrđivali austrijski vladari u 17. i 18. stoljeću. Najstarija koprivnička cehovska povelja datira iz 1635. godine.

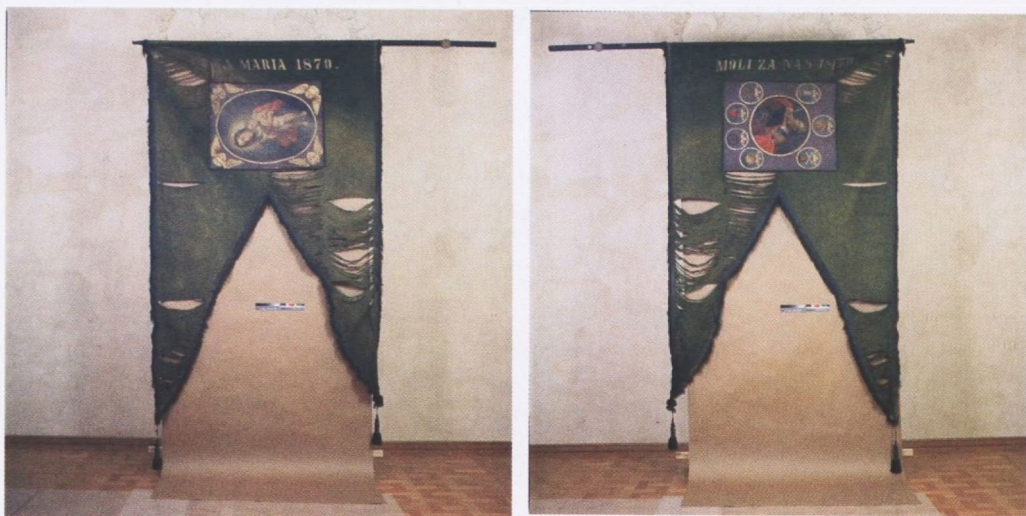
Početkom 2006. godine, u Restauratorskom centru Ludbreg², Hrvatskog restauratorskog zavoda³, u radionici za tekstil, pristupilo se vrlo složenom konzervatorsko - restauratorskom postupku zastave iz zbirke cehalija Muzeja grada Koprivnice⁴.

OPIS ZASTAVE

Zastava je zakovicama pričvršćena na drveni, tokareni stijeg, čiji vrh završava ukrasnom špicom s Kristovim monogramom, uokvirenim zrakama sunca. Sašivena je od pet komada jednostruko položenog, zelenog svilenog damasta sa stiliziranim biljnim ornamentom upravo karakterističnim za 19. stoljeće. Zastava ima dva šiljata kraka, oblika lastavičjeg repa. Dimenzije zastave iznose 198, 5 cm visine, i 374, 5 cm širine.

Uzdruž cijelog vanjskog ruba zastava je ukrašena pozamenterijskom trakom izrađenom od pozlaćene srebrne srme⁵, širine 2, 5 cm i svilenim resama zelene boje, širine 5 cm. Na vrhovima zastave, pomoću petlji učvršćene, nalaze se kičenske izrađene od tokarenog drva i opletene zelenom svilenom niti i pozlaćenom srebrnom srmom, te ukrašene dugim svilenim resama zelene boje.

U sredini zastave nalazi se obostrano oslikana slika, tehnikom ulja na platnu, na čijem reversu je prikazana Sv. Marija s djetetom, a iznad slike se nalazi natpis: "SVETA MARIJA 1870.", ispisan zlatnom bojom. Na aversu slike, u središnjem medaljonu nalazi se lik Sv. Lu-

Avers i revers zastave prije početka radova

ke, oko kojeg se u sedam manjih medaljona nalaze simboli cehova: češljara, užara, tokara, briača, medičara, pekara i sapunara, a iznad slike je natpis: "MOLI ZA NAS 1870.", također ispisan zlatnom bojom. Rub slike ukrašen je pozamenterijskom trakom izrađene od pozlaćene srebrne srme s resama, širine 2 cm.

OPIS ZATEČENOG STANJA

ZASTAVA

Tkanina od koje je izrađena zastava, po cijeloj svojoj površini je vrlo zaprljana površinskom prašinom i prljavštinom. Boja je mjestimično izbledjela. Na većem dijelu tkanine popustile su niti osnove, te su nastala oštećenja (razderotine), po gotovo cijeloj širini tkane pole platna. Donji krak zastave je presavinut i prišit za pozamenterijsku traku zbog ranije nastalog oštećenja. Sama pozamenterijska traka, koja uokviruje zastavu, izrađena od pozlaćene srebrne srme, samo je mjestimično pokidana, dok je cijelom svojom dužinom i širinom potamnijela, što je posljedica oksidacije uslijed izloženosti nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima.

Svilene rese su prašnjave i prilično zapletene, ali u dobrom stanju, s tek pokojom pokidanom niti. Natpis iznad slike, ispisan zlatnom bojom izgubio je intenzitet.

SLIKA

Slika je obostrano prekrivena slojem prašine i prljavštine. Zastava je bila zarolana, te je to uvjetovalo nastanak oštećenja na slikanom sloju, koji je mjestimično popucaao, a mjestimično je otpao. Pozamenterijska traka, pozlaćena srebrna srma s resama, koja uokviruje sliku, također je zaprljana prašinom, potamnijela je uslijed djelovanja nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta, traka je izgužvana, a rese su zapetljane.

STIJEG

Drveni dio stijega je mjestimično crvotočan, a na svom donjem dijelu je skraćen. Vrh stijega je od srebra i u dobrom je stanju.

PROVEDENI KONZERVATORSKO - RESTAURATORSKI RADOVI

ZASTAVA

Kompletan konzervatorsko - restauratorski postupak proveden je u nekoliko faza, čemu je prethodila izrada opsežne fotodokumentacije, grafičke dokumentacije te konzultacije oko provedbe svake pojedine faze.⁶ Nakon izrade fotodokumentacije, uklonjene su zakovice i zastava je skinuta sa stijega. Slijedilo je mehaničko uklanjanje površinske prašine i prljavštine, te je napravljena dezinfekcija tkanine i drveta. Uzeti su uzorci za analizu tekstilnih niti.⁷

Prvo se pristupilo čišćenju svilenih resa mehaničkim uklanjanjem prašine i prljavštine, te je napravljen test na postojanost boje radi mokrog postupka čišćenja. Proba je pokazala slabu postojanost boje, a dobri rezultati su postignuti čišćenjem mokrim postupkom, otopinom alkohola u deioniziranoj vodi.

U toku postupka rese su i izravnate tako što su opterećene staklenim utezima, a nakon sušenja ušite su između dva sloja tila.⁸ Pozementerijska traka koja uokviruje zastavu načinjena od pozlaćene srebrne srme, očišćena je kemijskim postupkom. Korišteno je razrijeđeno kemijsko sredstvo koje je nakon faze čišćenja potpuno uklonjeno s trake ispiranjem deioniziranom vodom. Traka je osušena i izravnata pomoću staklenih utega. Isti postupak čišćenja primjenjen je i na pozementerijskoj traci koja uokviruje sliku, načinjene od pozlaćene srebrne srme s resama. Kičenke su također očišćene suhim, mokrim, te kemijskim postupkom, rese su osušene i izravnate. Sve oštećene niti svile i srme dodatno su učvršćene šivanjem svilenim filamentom u odgovarajućem tonu.

Nakon suhog postupka čišćenja svilenog damasta, također su napravljene probe na pos-

Mokro čišćenje zastave

Slika bogorodice prije i poslije restauracije

ojanost boje radi mokrog postupka čišćenja. Probama je utvrđeno da je boja slabo postojana, a dobre rezultate ponovno je pokazala otopina alkohola. Zastava je ušivena između dva sloja tila, te je na posebno pripremljenom, ukošenom stolu proveden postupak mokrog čišćenja. Površina tkanine zatim je prosušena i izravnata pomoću staklenih utega. S obzirom na stupanj oštećenja svilenog damasta, provedena je parcijalna sanacija oštećenja podljepljivanjem. Podljepljena je krepelin svilom obojanom u odgovarajućem tonu na koju je predhodno nanijeto reverzibilno ljepilo. Krepelin svila termički je učvršćena za svileni damast nakon čega je dodatno učvršćena šivanjem, svilenim filamentom u odgovarajućem tonu, konzervatorskim bodom.⁹

SLIKA

Sa slike je prvo pažljivo uklonjena pozamaterijska traka, te je zatim i sama slika odvojena sa zastave. Na taj način omogućeno je daljnje izvođenje konzervatorsko - restauratorskog postupka. Postupak restauracije proveden je u nekoliko faza; prvo je mokrim postupkom uklonjena prljavština, zatim je slika preventivno podljepljena, a nakon toga je uslijedila faza u kojoj je pomoću komore slika relaksirana, te nakon toga stavljena na okvir da se izravna. Oštećenja na slikanom sloju su zatim kredirana i retuširana, a slikani će se sloj u završnoj fazi, prije učvršćivanja za zastavu, u svrhu zaštite dodatno lakirati.¹⁰

STIJEG

Drveni dio stijega zajedno sa prstenom, prvo je mehanički očišćen od svih nečistoća, a potom je proveden postupak dezinfekcije. Na mjestima gdje je bilo potrebno slikani sloj je retuširan.¹¹ Srebrni vrh stijega s Kristovim monogramom, restaurirao je srebrnar.¹²

Kompletne konzervatorsko - restauratorske radove izvodile su djelatnice tekstilnog odjela u RC Ludbreg, Venija Bobnjarić - Vučković, konzervator savjetnik, Maja Vrtulek, suradnik restauratora višeg tehničara, Ada Vrtulek Gerić, suradnik restauratora višeg tehničara i Vesnica Abramović.

S obzirom na stupanj oštećenja i dimenzije tekstilnog predmeta, nakon provedenih konzervatorsko - restauratorskih radova, za čuvanje cehovske zastave bila bi najprimjerenija vitrina u kojoj bi ona bila u potpunosti položena i svakako okruženje s povoljnim mikroklimatskim uvjetima. Preduvjet za ispunjenje ovih uvjeta je konstantna suradnja između restauratora i drugih struka. Briga o restauriranom predmetu tako traje i nakon provedenog konzervatorsko - restauratorskog postupka. Krajem 2006. godine u programu rada predviđen je završetak svih konzervatorsko - restauratorskih radova koji su do objave ovog teksta u svojoj završnoj fazi.

Bilješke:

1. Ceh, njemački zeche. 1. zadruka, esnaf, rufet; u feudalizmu - staleška organizacija obrtnika jedne struke; obrtnička bratovština za međusobnu pomoć i reguliranje proizvodnje
2. u daljnjem tekstu RCL
3. u daljnjem tekstu HRZ
4. u daljnjem tekstu MGK
5. niti su poslone na analizu, očekuje se potvrda ove pretpostavke
6. konzultacije oko provođenja konzervatorsko - restauratorskog postupka, pružila nam je voditeljica tekstilnog odjela HRZ-a, Bernarda Rundek - Franić
7. analiza tekstilnih niti provedena je u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a
8. til-pomoćna tkanina
9. polaganje svilenog filameta okomito na smjer oštećenih niti koje se dodatno učvršćuju omčicama na pravilnim razmacima
10. kompletni restauratorski postupak na slici izveden je u RCL-u, HRZ-a, u slikarskoj radionici, u radnom timu sudjelovali su Zlatko Kapusta i Daša Suić
11. drveni dio stijega restauriran je u RCL-u, HRZ-a, u radionici za polkromiranu drvenu plastiku, radove je provodio Roko Cipryn - Buljan
12. vanjski suradnik HRZ-a, Boris Borović iz Velike Gorice

Literatura:

1. Horvatić, Franjo, Iz povijesti koprivničkih cehova, Podravski zbornik 2, Koprivnica, 1976., 135 - 141
2. Bratoljub, Klaić, Rječnik stranih riječi, Zagreb
3. Dokumentacija Hrvatskog restauratorskog zavoda, Restauratorskog centra u Ludbregu